

**ВЛАСНІ НАЗВИ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ФЕНТЕЗИ ДЛЯ
ДІТЕЙ ТА ЇХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ)**

Шапошник О.М., к. філол. н.,
старший викладач кафедри перекладознавства
та прикладної лінгвістики
Херсонський державний університет

Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу власних назв, зокрема антропонімів та квазітопонімів, у текстах фентезі для дітей. У результаті контекстуального аналізу англомовних текстів дитячого фентезі Й. Колфера і М. Баклі встановлено, що інваріантними лексичними одиницями на рівні хронотопного контексту постають квазітопоніми, а на рівні персонажного контексту – промовисті антропоніми. Квазітопоніми підкреслюють реалістичність вигаданих вторинних світів фентезі, відповідно їх адекватне відтворення в перекладах слугує збереженню обов'язкових жанрових ознак фентезі. З іншого боку, промовисті власні назви належать до облігаторних лексико-стилістичних одиниць у текстах дитячої літератури. У зв'язку з цим, в рамках нашої статті надзвичайно важливим виявляється дослідження специфіки передачі в перекладі антропонімів, висвітлення проблеми збереження саме «промовистого» характеру антропонімів.

В рамках дослідження здійснено перекладознавчий аналіз англомовних текстів фентезі для дітей та їх українських перекладів, здійснених О. Мокровольським, з метою встановлення ступеня адекватності відтворення власних назв та визначення ефективних способів і прийомів перекладу фентезійних онімів. Результати перекладознавчого аналізу демонструють труднощі відтворення зазначених лексико-стилістичних одиниць та

висвітлюють шляхи досягнення адекватності перекладу з урахуванням семантики вихідних одиниць, їх виду та особливостей функціонування в текстах для дітей, контексту вживання і ширше – жанру тексту. Серед проаналізованих в перекладознавчому аспекті лексичних одиниць зустрічаються okazіоналізми, які в текстах фентезі функціонують в якості квазітопонімів, і, відповідно, потребують застосування креативних способів і прийомів перекладу.

Ключові слова: фентезі, дитяча література, переклад, власна назва, адекватний переклад.

Статья посвящена изучению особенностей перевода имен собственных, а именно антропонимов и квазитопонимов, в текстах фэнтези для детей. В результате контекстуального анализа англоязычных текстов детского фэнтези И. Колфера и М. Бакли установлено, что инвариантными лексическими единицами на уровне хронотопного контекста являются квазитопонимы, а на уровне персонажного контекста – «говорящие» антропонимы. Квазитопонимы подчеркивают реалистичность выдуманных вторичных миров фэнтези, соответственно их адекватное воссоздание в переводах способствует сохранению обязательных жанровых признаков фэнтези. С другой стороны, «говорящие» имена собственные относятся к облигаторным лексико-стилистическим единицам в текстах детской литературы. В связи с этим, в рамках нашей статьи также среди важных проблем стоит вопрос изучения специфики передачи в переводе антропонимов, определения способов сохранения именно «говорящего» характера данных лексических единиц.

В рамках исследования проводится переводоведческий анализ англоязычных текстов фэнтези для детей и их украинских переводов А. Мокровольского с целью определения степени адекватности воссоздания имен собственных, а также выбора эффективных способов и приёмов перевода фэнтезийных онимов. Результаты переводоведческого анализа

демонстрируют трудности воссоздания указанных лексико-стилистических единиц и определяют пути достижения адекватности перевода с учетом семантики единиц исходного текста, их вида и особенностей функционирования в текстах для детей, с учетом контекста употребления и шире – жанра текста. Среди проанализированных в переводоведческом аспекте лексических единиц встречаются окказионализмы, которые в текстах фэнтези функционируют в качестве квазитопонимов, и, соответственно, требуют применения креативных способов и приемов перевода.

Ключевые слова: фэнтези, детская литература, перевод, имя собственное, адекватный перевод.

**Shaposhnyk O.M. PROPER NAMES AS A TRANSLATION PROBLEM
(CASE STUDY OF THE ENGLISH TEXTS OF CHILDREN’S FANTASY
AND THEIR UKRAINIAN TRANSLATIONS)**

The article highlights the characteristics of proper names rendering, i. e. antroponyms and toponyms-quaz, in fantasy texts for children. The contextual analysis of the English texts of fantasy by E. Colfer and M. Buckley and there Ukrainian translations is carried out. As a result it has been found out that the invariant lexical units at the chronotopical level are toponyms-quaz, and the invariant lexical units at the personage context are speaking antroponyms. Toponyms-quaz accentuate believability of imaginary secondary worlds of fantasy, thus their adequate translation variants contribute to preserving the obligatory fantasy genre features in a target text. As concerning the speaking proper names they appertain to the obligatory lexical units of children’s literature. In this regard the key issue is to investigate the characteristics of antroponyms’ translation, namely special aspects of their “speaking” nature rendering.

Translational analysis of the source texts (ST) and target texts (TT) is carried out to reveal the degree of equivalency / adequacy of the rendered proper names as well as to identify the most efficient translation procedures and techniques used for fantasy onyms rendering. In the article the ways of producing an adequate

translation are suggested with account of meaning of ST lexical units, their contexts and finally the genre of the text.

Key words: fantasy, children's literature, translation, proper name, adequate translation.

Проблема перекладу власних назв, яка відзначається незмінною актуальністю у перекладознавчих розвідках, набуває особливого значення при відтворенні елементів хронотопного та персонажного контекстів фентезі. Адже цей жанр чи не найбільше серед інших рясніє промовистими іменами або просто незвичайними, неочікуваними антропонімами чи топонімами, в яких утілено весь авторів креативний потенціал.

Зі свого боку зображені у текстах фентезі міфологічні, фольклорні та казкові герої або ж алюзивні до них образи, створені автором фантастичні персонажі та фентезійні географічні об'єкти через свою нетиповість також потребують особливої уваги під час перекладу. Повноцінне вибудовування фантастичного образу в тексті, а далі – адекватна його передача у перекладі починається з влучної назви.

Мета статті полягає у вивченні особливостей відтворення власних назв у перекладах текстів фентезі для дітей з окресленням шляхів подолання можливих труднощів і зазначенням засобів створення адекватних варіантів перекладу.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- висвітлити лінгвостилістичні особливості власних назв в англомовних текстах фентезі для дітей;
- виконати перекладознавчий аналіз вихідних текстів (далі – ВТ) фентезі для дітей та текстів перекладів (далі – ПТ);
- визначити ступінь адекватності відтворення власних назв у зазначених текстах;

- окреслити перекладацькі засоби створення адекватних варіантів перекладу власних назв фентезі, зважаючи на жанр текстів та особливості цільової аудиторії.

Матеріалом розвідки слугують ВТ «Artemis Fowl» з циклу Й. Колфера та «The Fairy-tale Detectives» з циклу М. Баклі «The Sisters Grimm» та їх українські переклади, виконані О. Мокровольським.

Проблеми відтворення власних назв у перекладах текстів дитячої літературі висвітлені більшою мірою у наукових розвідках зарубіжних дослідників [1; 2; 3; 4; 5, с. 411–412; 6; 7; 8]. Стосовно ж перекладу антропонімів, зоонімів, характеристичних імен (за О.В. Калашніковим) у текстах фентезі дитячої літератури, більшість українських дослідників обмежуються вивченням питання траскодування цих елементів характерологічного контексту лише у творах з циклу Дж.К. Роулінг [9; 10; 11; 12]. На ширшому матеріалі дитячої літератури в українській науковій площині питанням відтворення власних назв опікується український перекладознавець О.В. Ребрій [13, с. 185–190].

Власні назви у будь-якому жанрі виконують номінативну функцію та слугують своєрідними культурними маркерами, які виражають національну та локальну приналежність свого референта. За визначенням професора В.С. Виноградова, «власна назва – це завжди реалія» (переклад наш – *О.Ш.*) [14, с. 79], тому й у ПТ воно повинне зберегти свою національну та іншомовну, з точки зору реципієнтів, своєрідність [14, с. 79; 15, с. 210; 7, с. 184–185]. Окремо постає проблема транскодування бікультурних імен (*bicultural names*), тобто таких, що у різних мовах мають однакову графічну форму, але вимовляються по-різному. Наприклад, англійське ім'я *Richard* та німецьке *Richard*, які при транскрибуванні в ПТ втрачають свою національну специфіку [7, с. 185].

Торкаючись питання відтворення власного імені у ПТ, треба зазначити, що варіант перекладу в цілому залежить як від жанру і цільової аудиторії ПТ, так і від функції кожного окремого антропоніму в тексті. Дитяча література,

у свою чергу, також висуває певні принципи до передачі власних назв у перекладі.

Проблема відтворення антропонімів у перекладі надзвичайно актуальна саме для фентезі, головню, через насиченість текстів промовистими власними іменами. Серед них виокремлюють алюзивні та okazіональні антропоніми. Головне завдання промовистих імен полягає не тільки і не стільки в ідентифікації, а, власне, в наданні характеристики та оцінки об'єкту [14, с. 84–85; 15, с. 215–216; 16]. Звідси – однозначне виникнення труднощів під час транскодування, адже перекладачу потрібно не тільки зрозуміти та виокремити такі оніми у тексті, але й знайти найбільш влучний варіант відтворення з огляду на жанр та цільову аудиторію.

Алюзивні імена, за визначенням професора В.С. Виноградова, «асоціюються у носії мови з певним словом з фольклорних, літературних та фразеологічних джерел» (переклад наш – *О.Ш.*) [14, с. 94]. З точки зору носіїв національної мови та культури, такі власні імена мають цілком прозору семантику, тому і дешифрування цих онімів не викличе труднощів у читачів оригіналу.

Однак для адекватного сприйняття алюзивних онімів реципієнтами ПТ самих лише лексичних засобів замало. Відсутність необхідного національно-культурного, соціально-історичного, етнографічного фону стає на заваді упізнання алюзій та розуміння асоціацій читачами ПТ. Як правило, у таких випадках перекладачі дають пояснення у виносках до тексту [там само, с. 94]. Особливої уваги алюзивні оніми потребують саме у ПТ фентезі, що обумовлено, власне, фольклорною основою даного жанру.

Okazіональні антропоніми розкривають сутність, характеризують персонажів тексту, також опосередковано вказують на риси зовнішності або індивідуальності того чи іншого персонажу, можуть викривати певні вади чи слугувати засобом створення комічного ефекту. Okрім цього, такі оніми здатні долучатися до гри слів у корпусі тексту, а тому почасти потребують дешифрування за допомогою контексту [9, с. 5; 17].

Загалом, для відтворення промовистих власних імен у фентезі транскодувач послуговується тими прийомами перекладу, що й для інших художніх текстів. Передати смислові характеристики та зберегти основну функцію таких онімів у ПТ фентезі дозволяють перекладацькі прийоми морфологічної кальки, модуляції, модуляції + генералізації або використання функціонального аналогу [9, с. 7; 18].

Вивчаючи матеріал дослідження з перекладознавчої точки зору доходимо висновку не тільки про застосування авторами креативних способів створення власних назв у текстах англomовного дитячого фентезі, але й також про творчий підхід перекладачів до відтворення онімів українською мовою для цільової дитячої аудиторії.

Так, *Fowl*, прізвище хлопчика Артеміса, центрального персонажу циклу Й. Колфера «*Artemis Fowl*» [19], та усіх членів його родини також виявляється промовистим. В основі прізвища – лексема *fowl*, яка означає *птах, птиця*, за фонетичною формою співпадає з лексемою *foul*, одне зі значень якого – *very evil or cruel, unfair* [20], тобто *злий, лихий, жорстокий, нечесний, непорядний*. Це також підтверджується образом цього персонажу як представника давньої злочинної династії. Отже, прізвище *Fowl* постає характерологічним у ВТ. Окрім помітного потягу до вчинення злочинів, в основному спрямованих на фінансове збагачення, хлопчик 12-ти років також вирізняється геніальним розумом, хитрістю, хакерськими навичками.

У ПТ це прізвище транскрибується, однак, перекладач удається до прийому компенсації відразу в пролозі, де відбувається знайомство читачів з Артемісом Фаулом. У ВТ читаємо: *How does one describe Artemis Fowl?* [19, с. 1], у ПТ шляхом повної заміни висловлювання + ампліфікації відтворено як *Що ж то за «пташка», що за «пташина» цей Артеміс Фаул? (Бо саме так перекладається з англійської його прізвище: Фаул)* [21, с. 5]. По-перше, необхідно відзначити стиль О. Мокровольського у перекладі даного фрагменту і взагалі текстів цього циклу як апелювання до читачів у рамках

взаємодії «автор – реципієнт», що загалом можна вважати допустимим, зважаючи на специфіку дитячої літератури.

По-друге, перекладач уживає варіанти *пташка*, *пташина* – зменшено-пестливі форми слова *птаха*, тобто словникового відповідника до лексеми *fowl*, яка лежить в основі прізвища. При чому, іронічне значення лексеми *птаха* полягає у розумінні людини, «яка відзначається чимсь незвичайним, особливим (переважно щодо суспільного стану, значення і т. ін.)» [22, с. 1186–1187], що, власне, і притаманне образу цього персонажу. Отже, хоча вихідна алюзія до негативної оцінки персонажу не передається у ПТ, проте перекладач удається до компенсації і пояснює семантику прізвища *Фаул* в українському трансляті, яка все ж частково характеризує цей персонаж. У даному випадку це вдале перекладацьке рішення, оскільки перекладач не тільки розпізнав вихідну алюзію, спрямовану на опосередковану характеристику персонажа, але й спробував розкрити у семантиці прізвища хоча б одну з рис, властивих цій особі.

З огляду на жанрову специфіку фентезі, актуальним убачається зазначити спосіб побудови промовистих власних імен, згідно з яким антропоніми утворюються за принципом звукового символізму і у такий спосіб характеризують персонажів тексту фентезі. Прикладом слугує онім *Breehy-hinny-brinny-hoohy-hah* – ім'я коня з «Хронік Нарнії» К.С. Льюїса [3, с. 47].

У текстах, що слугують матеріалом даної науково-практичної розвідки, наявний приклад промовистого власного імені, яке відтворюється у ПТ оказіональним відповідником, утвореним на основі звукового символізму. Так, ім'я кентавра *Foaly* у ВТ «Artemis Fowl» [19] передається у ПТ варіантом *О'Гур* [21]. Прізвище у ВТ промовисте, оскільки лексема в його основі, *foal*, означає *молодий кінь, лоша*, а кентавр, як відомо, це персонаж грецької міфології, напівлюдина-напівкінь. У свою чергу перекладацький варіант *О'Гур* являє собою власне приклад ономапоєї, оскільки наслідує у фонетичній формі іржання та пирхання коня.

Отже, онімний простір фентезі багатий на промовисті власні імена, які постають одними з найяскравіших стилістичних засобів цього жанру, оскільки слугують розкриттю образів персонажів та характеризують їх. Тому й виникає нагальна потреба в адекватній передачі таких антропонімів та збереженні їхнього значення у ПТ. На жаль, використання прийому транскрипції чи транслітерації для відтворення промовистого імені призведе до збіднення ПТ фентезі. Перекладачу необхідно знайти шлях для передачі його семантики або, прислухавшись до влучної поради науковців С. Влахова і С. Флоріна, «хоча б ненав'язливо натякнути на її присутність» (переклад наш – *О.Ш.*) [15, с. 222].

Тексти фентезі, окрім власних імен, рясніють також топонімами та квазітопонімами. Останні ж виявляються найбільш складними і найбільш цікавими з перекладознавчої точки зору.

При перекладі маркерів реального простору – топонімів – у текстах дитячого фентезі, як правило, не виникає проблем через наявність традиційних відповідників у мові перекладу. Натомість відтворення квазітопонімів – створених автором назв фентезійних географічних об'єктів – викликає труднощі та потребує детального вивчення в аспекті перекладу.

Квазітопоніми більшою мірою виявляються промовистими або алюзивними у ВТ фентезі, тому важливо зберегти їх значення у ПТ. У такому випадку використання виключно прийомів транскрипції чи транслітерації вважається невиправданим, адже вони передають форму, нехтуючи змістом. Послугуватися власне перекладом або морфологічною калькою для відтворення квазітопонімів видається можливим, якщо в їх основі лежить узуальний еквівалент або узуальні морфеми вихідної мови.

Натомість для відтворення оказіональних компонентів квазітопоніму ефективними виявляються такі креативні засоби перекладу, як контекстуальна заміна або ампліфікація. Для з'ясування ж семантики квазітопоніму або окремих його компонентів у нагоді стануть, за наявності, коментарі та рекомендації автора до перекладу ВТ фентезі. За неможливості

відтворити у значенні квазітопоніму ПТ тієї інформації, яку автор ВТ уклав у нього, перекладач може удатися до таких способів прагматичної адаптації тексту, як ампліфікація пояснюючої інформації, виноски, коментарі до ПТ.

З огляду на проблему перекладу квазітопонімів як інваріантних елементів хронотопного контексту фентезі, таким, що потребує перекладознавчого коментаря, видається квазітопонім *Ferryport Landing* у ВТ «The Fairy-tale Detectives» з циклу М. Баклі «The Sisters Grimm» [23, с. 1] та його переклад як *Ферипорт-Лендінг* [24, с. 7]. Цей квазітопонім вживається для позначення вигаданого міста, де проживають міфологічні, фольклорні та казкові персонажі. Відповідно, *Ferryport Landing* постає промовистою власною назвою, утвореною на співзвучності лексем *ferry* у значенні *переправа; перевіз; пором та ін.* [25, с. 408] та *fairy*, що означає *фея, чарівниця, ельф; чарівний, казковий та ін.* [там само, с. 393].

Застосування прийому транскрипції при відтворенні оригінального квазітопоніму українською мовою відтворює «національність» власної назви, але не дає можливості передати вихідну семантику, що виступає важливішим завданням перекладача у даному випадку. Натомість, у коментарях до ПТ міститься пояснення співзвучності двох англійських слів, а звідси і значення цієї власної назви як *місце висадки чарівних істот* [24, с. 374–375]. Перекладач удається до компенсації нереалізованого у ПТ значення квазітопоніму. Таке перекладацьке рішення не є вдалим, проте залишає можливість адекватного сприйняття промовистої назви цільовою аудиторією. У даному випадку це необхідно, зважаючи на жанр тексту, оскільки повна втрата вихідної семантики власної назви знівелює вказівку на фентезійний, чарівний художній простір у тексті.

Здійснивши перекладознавчий аналіз ВТ і ПТ фентезі для дітей доходимо висновку, що промовисті та фентезійні власні назви як обов'язкова ознака текстів фентезі для дітей потребують вкрай виваженого ставлення перекладача. Створення адекватних варіантів перекладу до таких онімів можливе за умов врахування їх вихідної семантики, цілісного образу

персонажу або особливостей географічного об'єкту, жанру тексту та орієнтації на цільову аудиторію, а також можливості використання всього арсеналу креативних способів і прийомів перекладу.

Труднощі відтворення в перекладі фентезійних власних назв обумовлені не тільки лінгвістичною складовою, яка проявляється в творчому, натхненному, продуктивному застосуванню різноманітних лінгвостилістичних засобів для створення власних назв у текстах фентезії для дітей. Додаткові перепони на шляху перекладацького відтворення власних назв у фентезії обумовлені потребою в збереженні жанрових ознак тексту. Відповідно, для подолання перекладацьких труднощів та створення адекватних перекладів текстів фентезії для дітей проблема відтворення власних назв повинна досліджуватися не тільки в лінгвостилістичній, а й у жанрово-стилістичній, і ширше – лінгвокультурній площині.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні специфіки функціонування символіки в текстах дитячої літератури різних жанрів з подальшим визначенням особливостей її відтворення в перекладі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Camara Aguilera E. The Translation of Proper Names in Children's Literature [Electronic resource] / Elvira Camara Aguilera. – Access : <http://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/4666.pdf> .

2. Coillie J. Van Character Names in Translation: A Functional Approach / Jan Van Coillie // Children's Literature in Translation: Challenges and Strategies / [ed. by Jan Van Coillie & Walter P. Verschueren]. – N. Y. : Routledge, 2014. – P. 123–140.

3. Fernandes L. Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play / L. Fernandes // New Voices in Translation Studies. – 2006. – № 2. – P. 44–57.

4. Fornalczyk A. Anthroponym Translation in Children's Literature – Early 20th and 21th Centuries / Anna Fornalczyk // KALBOTYRA. – 2007. – № 57 (3). – P. 93–101.

5. Handbook of Research on Children's and Young Adult Literature / [ed. by Shelby A. Wolf, Karen Coats, Patricia Enciso, Chriatian A. Jenkins]. – L., N.Y. : Routledge, 2011. – 555 p.

6. Inggs Ju. From Harry to Garri: Strategies for the Transfer of Culture and Ideology in Russian Translations of Two English Fantasy Stories / Judith Inggs // Meta: Translators' Journal. – 2003. – Vol. 48. – № 1–2. – P. 285–297.

7. Nord C. Proper Names in Translation for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point / Christiane Nord // Meta: Translators' Journal. – 2003. – Vol. 48. – № 1–2. – P. 182–196.

8. Stolt B. How Emil Becomes Michel: On the Translation of Children's Books / Birgit Stolt // Translation of Children's Literature: A Reader / [ed. by Gillian Lathey]. – Clevedon : Cromwell Press, 2006. – P. 67–83.

9. Бережна М. В. Ономастикон романів Дж. К. Ролінг циклу «Гаррі Поттер» в українському та російському перекладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / М. В. Бережна. – К., 2009. – 20 с.

10. Гера О. Власні назви в українському перекладі книг про Гаррі Поттера Дж. К. Ролінг / Оксана Гера // Іноземна філологія. – 2007. – Вип. 119 (2). – С. 134–140.

11. Матковська І. В. Компаративний аспект лексико-семантичних особливостей перекладу авторських номінацій у фентезійних творах / І. В. Матковська, Ю. Г. Макаренко // Філологічні трактати. – 2012. – Том 4. № 4. – С. 80–84.

12. Потапова А. Є. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж. Ролінг) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А. Є. Потапова. – Одеса, 2011. – 20 с.

13. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.

14. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / Виноградов В. С. – М. : Изд-во института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.

15. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 341 с.

16. Kalashnikov A. Translation of Charactonyms from English into Russian [Electronic resource] / A. Kalashnikov // Translation Journal. – 2006. – Vol. 10. – № 3. – Access : <http://translationjournal.net/journal/37characto.htm#1>

17. Волкодав Т. В. Структурно-типологические и лексико-семантические параметры литературной сказки Дж. Роулинг и ресурсы их передачи на русский и немецкий языки : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» [Электронный ресурс] / Т. В. Волкодав. – Краснодар, 2006. Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/strukturno-tipologicheskie-i-leksiko-semanticheskie-parametry-literaturnoy-skazki-dzh-rouling-i-resursy-ih-peredachi-na-r> .

18. Жамалова А. Р. Особенности перевода имен собственных на материале произведения Дж. Толкиена «Властелин колец» [Электронный ресурс] / А. Р. Жамалова, Е. В. Петрова // Динамика научных исследований : заочн. конф. : тезисы докл. – 2012. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/20_DNII_2012/Philologia/6_114322.doc.htm .

19. Colfer E. Artemis Fowl / Eoin Colfer. – L. : Puffin, 2002. – 280 p.

20. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Electronic resource]. – Access : <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.

21. Колфер Й. Артеміс Фаул. Розум проти чарів : Фантастичний роман : [для серед. та ст. шк. віку] / Йоун Колфер ; [пер. з англ. О. М. Мокровольський; іл. В. А. Дунаєвої]. – К. : Школа, 2006. – 320 с.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
23. Buckley M. The sisters Grimm, book one: the fairy-tale detectives / Michael Buckley. – N. Y. : Amulet Books, 2005. – 284 p.
24. Баклі М. Сестри Грімм: Книга 1. Казковий переполох / Майкл Баклі ; [пер. з англ. О. Мокровольський]. – К. : «Махаон-Україна», 2008. – 384 с.
25. Англо-український словник : Близько 120 000 слів : у 2 т. / [упоряд. Балла М. І.]. – К. : Освіта, 1996. – Т. 1. – 752 с.